

Персоніфікація моделі насамперед пояснюється тим, що саме видатний державний діяч не тільки уособлює певну специфічну ідеологію, але й, головне, є носієм політичної волі, яка необхідна для послідовної реалізації ідей в практиці зовнішньої політики.

Прикладом неперсоніфікованої моделі може слугувати нейтралістська модель зовнішньої політики. В цьому випадку підґрунтя комплексу принципів є нормативним, пов'язаним з міжнародно-правовим статусом держави, при чому історичне походження статусу може перебувати в діапазоні від добровільного вибору самої країни (Швейцарія, Швеція) до примусового, визначеного, наприклад, переможцями в певних обставинах міжнародних відносин (Австрія).

Зрозуміло, що зовнішня політика не кожного уряду відповідає зазначеним вимогам і може бути кваліфікована як модель. Розглянемо цю ситуацію на прикладі зовнішньої політики Великої Британії після Другої світової війни. Становлення біполярної системи часів холодної війни супроводжувалося появою нової категорії акторів світової політики – наддержав, а також кардинальною зміною статусу держав, які раніше належали до групи так званих «великих держав» (great powers). Вінстон Черчилль запропонував нове бачення ролі і місця Британії на світовій арені в своїй відомій концепції «трьох сфер». І хоча з'являється термін «черчеллізм», згадана концепція «трьох сфер» не стала практичною основою нової зовнішньополітичної стратегії, інакше кажучи, комплекс принципів не було реалізовано в практиці зовнішньої політики Лондону.

В історії Сполученого Королівства починається період, відомий як «криза Британії», причиною якої стала нездатність правлячих кіл сформулювати стратегію, яка б відповідала національним інтересам і реальному статусу, можливостям держави. «Криза Британії» тривала до кінця 1970-х років і була подолана лише Маргарет Тетчер і тетчеристською моделлю зовнішньої політики. Відповідно, більше тридцяти років Велика Британія мала зовнішню політику, але не мала цілісної моделі зовнішньої політики. Наступна, після тетчеристської, модель була запропонована новими лейбористами і Тоні Блером. Порівняльний аналіз зовнішньої політики різних британських урядів свідчить про наявність достатньо чіткої кореляції між наявністю моделі та ефективністю діяльності на міжнародній арені. При цьому слід мати на увазі, по-перше, малу вірогідність появи неефективної моделі (в наведеному вище розумінні) через неможливість її послідовного системного впровадження; по-друге, необхідність розрізняти ефективність політики та її неоднозначне сприйняття.

Таким чином, в разі застосування запропонованої концептуалізації, в процесі вивчення зовнішньої політики країн ми концентруємо увагу на аналізі базових системних характеристик: кваліфікація в якості моделі; механізми становлення, трансформації та розпаду моделей; походження, сутність та особливості практичного втілення; історичні витоки та фактори впливу; кореляція між змістовним та інституціональним вимірами. Явище і поняття «модель зовнішньої політики» має не тільки теоретико-аналітичне, але й прикладне застосування, особливо в контексті осмислення історичного досвіду та забезпечення ефективної практики зовнішньої політики України.

УДК 94:051Оглоблин(477)

ОЛЕКСАНДР ОГЛОБЛИН: ІСТОРИК У ПОШУКУ УКРАЇНИ

Н. Р. Темірова

2019 рік багатий на історичні ювілеї. Серед них – 120-річчя від дня народження українського історика Олександра Оглоблина. Він відноситься до покоління науковців, життя яких увібрало всю драматичність ХХ ст., особливо зважаючи на його фах історика та проукраїнські переконання, які намагався реалізувати за тоталітарних влад.

О. Оглоблин народився 1899 р. в Києві. 1917 р. вступив на історико-філологічний факультет Університету св. Володимира у Києві, по закінченні якого працював викладачем. У 1926 р. захистив дисертацію «Передкапіталістична фабрика на Україні» на здобуття ступеня доктора історії української культури. Того ж року був обраний членом Всеукраїнської академії наук. У цей час він випускає кілька монографічних досліджень: «Кріпосна фабрика на Україні», «Закавказький транзит на Україну в першій половині XIX ст.», «З історії порцелянової промисловості на Україні» та інші. Але плідна творча діяльність була перервана арештом у 1930 р. за «буржуазне репродукування схеми історії України», проте за кілька місяців його звільнили, хоча цькування його як «буржуазного історика» тривало. Він працював в археографічній комісії ВУАН, а після її ліквідації – в Історико-археографічному інституті, виконував обов'язки директора Київського архіву давніх актів, був науковим співробітником Інституту історії матеріальної культури АН УСРР. У 1937 р. його звільнили з роботи, але вже за кілька місяців очолив сектор історії XIX–XX ст. у новоствореному Інституті історії України. На той момент О. Оглоблин був єдиним у цій установі співробітником з науковим ступенем. У 1941 р. він очолив кафедру історії України Київського держуніверситету. У березні того ж року йому було присуджено науковий ступінь доктора історичних наук без захисту кваліфікаційної дисертації, за сукупністю опублікованих праць.

З початком німецько-нацистської окупації Києва О. Оглоблину було запропоновано посаду очільника Київської міської управи, на що він пристав. На сьогодні дослідники з'ясували, що це рішення було прийнято на прохання активістів Організації українських націоналістів. Обіймаючи посаду протягом місяця – з 23 вересня по 29 жовтня 1941 р., О. Оглоблин розгорнув активну діяльність з відновлення українського простору в Києві. Він спробував відродити Українську академію наук, розпочав створення Музею-архіву переходової доби м. Києва, який мав на меті збирання документів, що засвідчували злочини більшовицької влади. Проте така активність не відповідала намірам окупантів, тому О. Оглоблина звільнили з посади. Він залишався у Києві. Розправи над цивільними, масові розстріли євреїв розвіяли ілюзії історика щодо «визвольної місії» гітлерівської Німеччини.

З наближенням до Києва у ході контрнаступу Червоної армії історик переїхав спочатку до Львова, у березні 1944 р. на запрошення колеги професорів Українського вільного університету – до Праги, а в 1945 р. – до Мюнхена. Тут він був серед ініціаторів відновлення діяльності Українського Вільного університету, Українського історично-філологічного товариства, які вимушено перемістилися з Праги, керував відділом генеалогії Українського науково-дослідного інституту родознавства та знаменознавства, співпрацював з Міжнародною вільною академією наук, що у Парижі, та історичним відділенням Енциклопедії українознавства.

Характерною рисою української еміграції у повоєнні роки стало її переміщення із Західної Європи за океан, передусім до США та Канади. У 1951 р. О. Оглоблин перебрався до США, де розгорнув інтенсивну організаційно-наукову діяльність. Жодна подія в рамках розбудови української історичної науки на чужині не відбувалася без його участі. У 1952 р. він створив історичну секцію Української Вільної академії наук, а протягом 1970–1987 рр. був президентом її представництва у США. З 1965 р. очолював Українське історичне товариство, що виникло на базі редакційної колеги журналу «Український історик». 1967 р. за його активної участі вдалося створити Український науковий інститут Гарвардського університету, який і нині є потужним центром українознавства. О. Оглоблин очолював Українське генеалогічне та геральдичне товариства, співпрацював з Українським науковим богословським товариством. 1988 р. разом з Л. Винаром, О. Субтельним та іншими колегами виступив ініціатором здійснення академічного видання праць М. Грушевського. Серед здобутків О. Оглоблина – підготовка нової генерації дослідників української минувшини, серед яких – Л. Винар, О. Винтоняк, В. Омельченко та інші.

О. Оглоблин дожив до омріяної події – проголошення незалежної України, але через поважний вік не зміг побачити це на власні очі. Помер історик у 1992 р., похований в американському місті Спрінгфілд.

Вагомий внесок у розвиток української історичної науки становлять дослідження О. Оглоблина. Він – автор понад 700 праць, тематика яких охоплює економічну та політичну історію України, історіографію, генеалогію. Як історіограф науковець продовжив дослідження Д. Дорошенка «Огляд української історіографії», у 1956 р. опублікувавши працю «Українська історіографія. 1917–1956 рр.», що до кінця 1990-х рр. залишалася по суті єдиним узагальненням з цієї проблематики. Становищу наукової історії в УРСР науковець присвятив цілу низку інших робіт. Ще з довоєнних років О. Оглоблин долучився до вивчення одного з найзагадковіших творів «Історії Русів», дійшовши висновку про колективне авторство, репрезентоване членами українського патріотичного гуртка Новгород-Сіверщини.

Ще одним напрямком опрацювання історії України стала економічна історія, яку він опрацьовував з молодих літ. Чи не найпомітніший внесок О. Оглоблин зробив у вивчення окремих, але принципово важливих аспектів політичної історії. Зокрема він звернувся до проблем українського державотворення у ранньомодерну добу. Торкаючись періоду так званого «золотого десятиліття», О. Оглоблин на відміну від усталеного в його час погляду дійшов висновку про те, що в ці роки відбувалося економічне зростання та формувалося духовно-культурне життя. На його переконання, саме в першій половині XVII ст. сформувалася ідея українського відродження. Визвольну війну під проводом Б. Хмельницького слідом за В. Липинським історик розглядав як національну революцію, що поклала початок формуванню українського державотворчого процесу. Таким чином, він долучився до опрацювання концепції Української національної революції середини XVII ст., яка вже у 1990-ті рр. здобуде розвиток у працях сучасних українських істориків.

Темою всього життя О. Оглоблина стала постать І. Мазепи, опрацювання якої розпочалося ще в 1920-ті рр. Їй було присвячено 57 праць, які увінчала монографія «Гетьман Іван Мазепа та його доба», видана в 1960 р. Спираючись на широке коло джерел, всупереч радянській концепції показав, що на добу І. Мазепи припало українське відродження, а сам гетьман був визначним державним діячем. Його політику охарактеризовано як мудре лавірування, але орієнтація на шведського короля позбавило його підтримки в Україні. Хоча план І. Мазепи не був реалізований, його діяльність сприяла загальному піднесенню.

О. Оглоблин репрезентував покоління істориків, які вимушено опинилися в еміграції, не маючи можливості реалізувати свій науковий і громадянський потенціал на Батьківщині. Його діяльність поза межами УРСР з підтримання традицій українського історієписання, привернення уваги до українства як такого стала своєрідним плацдармом для відродження української наукової історії у сучасній Україні. У такий спосіб йому вдалося віднайти Україну.

УДК: 323.21

АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

О. М. Чальцева

Формування нового світопорядку, глобального політичного простору та публічного поля політики обумовило зміни функціональних можливостей політичних інститутів та посприяло оновленню практик взаємодії публічних політичних акторів. Глобальні тенденції відбилися на суб'єктності публічних акторів у різних типах систем, ускладнивши процес